

המהותי והשגוי בתפיסת המדיה החברתית כתקוות הארגון והפדגוגיה

אברום רותם מרץ 2014

תקציר

תפיסות שגויות ביישום למידה שיתופית הלכה למעשה, נובעות בין השאר, מהשיח הציבורי השגוי סביב המושג "רשת חברתית", שעסוק יותר במגמה תאורטית וספקולטיבית שאיננה נסמכת על טבע החברה האנושית. השיח מתיימר לגבש מתווה ארגוני אידיאלי של התנהלות חברה אנושית כ"רשת" שוויונית לכאורה, נטולת היררכיה וניהול מלמעלה. נראה כאן שתפיסה זו שגויה, אינה מציאותית, ובעיקר פוגמת ביישום ההולם והמתאים בחינוך, בעצם המושג למידה בכלל, ובלמידה חברתית/שיתופית בפרט.

לאחר ניכוש התאוריות והספקולציות שאינן תורמות, נמצא, שמורה טוב, שמבין את המשמעות האמתית של חברתיות, יכול וחייב לרתום את השפעת החיברות, קודם כל לצרכי חינוך, ולא דוקא להיגרר או להימנע בגלל ההשפעות השליליות. ביכולתו להשפיע, לשנות עמדות ונורמות שליליות, ולהעצים אישית וחברתית את תלמידיו, באמצעות למידה חברתית מודעת והולמת.

המאמר נכתב במסגרת מיזם "מתקוונים לאתיקה", 2013. תנאי שימוש במאמר ובתוכנו

ראו אותנו גם בפייסבוק. מתקוונים לאתיקה מתקוונים למדיה חינוכית בחינוך

נודה להערות בונות וגם לפרגון netiqwiki@gmail.com

הצגת הסוגיה

למרות שהעקרון מדובר וידוע מקדמת דנה, כיום (2014) המונח **למידה חברתית/ למידה שיתופית** חודר יותר ויותר לשיח החינוכי, ואף ליישום החינוכי בפועל, והמודעות שלמידה חברתית היא חלק בלתי נפרד מלמידה משמעותית צובעת את מערכת החינוך בגוונים חיוביים חזקים בהרבה ממה שהיה עד לפני זמן לא רב. הרציונל החברתי הקשור בלמידה מבוסס מזה דורות רבים, עוד בטרם נפלה לידי הלומדים והמלמדים היכולת להשתמש בכלי שיתוף זמינים, שמנגישים את הלמידה השיתופית לכל אחד, בכל מקום, הקשר וזמן, וניתן באמצעותם ליישם תאוריות למידה חברתיות הלכה למעשה, ובכך לטייב את איכות החינוך¹.

אך בהסתכלות מעמיקה קצת יותר, נמצא מכשול משמעותי של תפיסות לא הולמות את הנושא. השיח הציבורי עסוק יותר מדי בהסחות, ספקולציות תאורטיות, והסטות שלא מן העניין, לא רלוונטיות בהקשרים רבים, ובעיקר- בגלל הסחות אלו, היישום בפועל של למידה באמצעות רשת חברתית לוקה בחסר.

כבר עתה ניתן להבחין בברור, שאנו מחטיאים את מהות הפדגוגיה, בעצם השיח אודות "רשת חברתית" כשמעמידים אותה כישות בפני עצמה, חדשנית ואף מסתורית, וכמודל אוטופי לחברה העתידית. נמצא תפיסות שגויות וספקולציות לא רלוונטיות מתחומים רבים בטבע בכלל ובטבע האנושי בפרט, הפוגמות באיכות הפדגוגית המיושמת.

אין חדש תחת השמש, גם אם נתעקש להמציא משמעות חדשה ל"רשת חברתית"

האבולוציה מאז ומעולם מנכיחה תאים, צמחים, ובעלי חיים, ירודים עד העילאיים, במקבצים, בלהקות ובחברות שהפרט הנו חלק מהם, ובכל קבוצה כזו קיימת סוג ייחודי של אינטראקציה באמצעות תקשורת בין הפרטים, למעין התנהלות ארגונית מה שאנו מכנים כיום- "רישתית", "רשת חברתית". ההבדל הוא, שאם עד העשור הראשון של המאה ה-21, אלה היו "מושבות", "להקות" וכד', כיום זו "רשת חברתית" – מושג שצובע עתה את השיח הציבורי בעובדות שגויות, פרשנויות עקרות, ובעיקר ספקולציות שלא מן העניין, שהקשר שלהן ל"רשת חברתית דיגיטלית" לא רק שאינו הכרחי, הוא פשוט מיותר ומגובב בפרטים לא רלוונטיים לנושא.

פעם צמחו להנאתן פטריות ביער, היום הן "רשת חברתית" המקושרת בקורים תת קרקעיים, ומיד יש כאלה המקישים זאת על ההתנהגות האנושית הדיגיטלית. עד לא מזמן [להקות דגים](#) מסוימות, [כמו גם ציפורים](#) נעו בים ובשמי הפלנטה בחינניות, בתיאום סינכרוני והרמוני מעורר השתאות, (גם אם היום אנו מבינים איך זה קורה באמת), כמו גם השתאות מענני עשן או אבק, המורכבים כידוע מחלקיקים קטנטנים, הנעים יחד, כשלצופה מן הצד הדבר נראה מפליא ואף מסתורי. היום כל תופעה שגרתית כזו הופכת ל"רשת חברתית" – תגלית המאה אודות התנהגות חדשה ולא מוכרת, שיש להעתיקה ולשכפלה לבני האדם בחברה החדשה והעדכנית, לא פחות. פעם הנמלים והדבורים והטרמיטים היו "קן", היום הם רשת מסתורית חברתית, האידיאל האנושי החדש, שלאורו יש להרוס את העולם הישן כאן ועכשיו על כל ההתנהלות הארגונית המסורתית, ולראות בהם מודל חדשני של התנהגות חברתית רצויה של בני אדם.

לא נעים, אך בואו נודה שלא נראה שמי מאתנו משתוקק להתנהל כמו סרדין, זרזיר, חיידק במושבת חיידקים וגם לא טרמיט בקן, שמתנהלים בחיים באמצעות מעין רשת תקשורת ביניהם.

התנהלות חברתית אנושית הייתה, הווה ותהיה, וכל ההשלכות והדימויים מיצורים אלה, על המבנה החברתי הרצוי האנושי, הנו עורבה פרח, בלשון המעטה. להכריז בשם הסתכלות שטחית ואף מביכה מקצועית ועיונית, על התנהלות חברתית בטבע כמודל אליו החברה האנושית צריכה להתיישר, ולשנות את התנהלותה לכוורת דבורים ו/או מן אוטופיה בה כל אחד פועל עבור כולם ולהפך – זהו מעשה לא ראוי, לא מושכל בלשון המעטה, ופשוט לא מציאותי, כי זה מנוגד לטבע החברה האנושית. מכשול זה יש להבין ולתקן כאן ועכשיו.

אז מה עם המח? תשאלו בודאי, הרי מספרים לנו כבר שני דורות לפחות, שהמח פועל על פי מודל של רשת, ולא מודל ארגוני של פירמידה², מערכת לינארית כפי שמחשב פועל כיום? - נכון ולא נכון. עובדה היא, שהגוף מופעל על ידי מרכז המצוי בראש דוקא, וגם בו יש מרכזים די מוגדרים. כל פגיעת ראש חמורה מנטרלת מיד את הגוף. אז גם אם הגוף לא פירמידה ארגונית שטחית וסתמית כמו שמנסים לפשט את העניין בספקולציות שלא מן העניין, גופנו על שפע אבריו ודרך פעולתם והתקשורת ביניהם, ודאי לא מתנהל כ-"רשת", שהכל מבוזר בה, שוויוני ואידיאלי.

בואו נרד קצת מהיומרה לדבר בשם המדע, על דברים שבאמת עד היום פשוט לא מובנים. במאמר מאיר עיניים ("המאה החדשה של המח", סינטיפיק אמריקן, מרץ 2014)³, הדן בצורך להבנה אחרת שלנו את המח, כי מה שידוע עד כה, רחוק מהבנה משמעותית, גם לא אחר הגות, צפייה ומחקרים מאומצים של טובי המדענים של גוף ונפש במהלך הדורות. תקציר המאמר פותח במילים: **"המח- והדרך בה הוא מאפשר מחשבה מודעת- נשאים אחד מהמסתורין הגדול ביותר מכל המדעים"**. ואכן זה כך. נסיונות במשך עשרות השנים האחרונות לחקות ולא בקצת אופן דרך למידה ופעולה של רשת עצבית במח, במקום "מחשב" סטנדרטי, לא צלחו. לצד הנסיונות, אין עדיין שביב אור להבנה של מה היא מודעות עצמית ומה זה "אני", למרות פיענוח הולך וגובר של מבנה הפיסי של המח, מרכזי זיכרון ותהליכים מסוימים של עיבוד מידע. זה יותר מדי מזכיר את הדוגמא הלעגנית משהו לאתגר זה, של ליבוביץ': כמו להבין מה פרוש "השעה שבע", על ידי פיענוח הבנת אופן הפעילות המכנית של מנגנון השעון והמבנה הפיזיקאלי הכימי של מרכיביו. נכון, אין קשר בין הדברים. גם אם אנו מבינים עד לרמה אטומית כיצד שעון פועל, הבנה זו לא תורמת שמץ רמז לפיענוח, מה פרוש "השעה שבע"?

גם בגישה החדשה להבנת המח, המוצעת במאמר הנ"ל, המציעה לא להתמקד ולפענח תא עצבי אחד, אלא להביט בו זמנית על מליוני תאים הפועלים יחד, בין השאר אודות להתפתחות טכניקות של "ביג דאטה", וגם אם נביט על מספר מוחות הפועלים במעין סינכרון, מומלץ להרשות לעצמנו להישאר סקפטיים, ולקבוע, שהדרך להבנת פעולת המח כרשת מידע ופיענוח, וודאי מה היא מודעות עצמית, רחוקה, אם בכלל, מהבנה משמעותית. מכאן גם רשת עצבית במח - לא זה המודל שעלינו לשים יתנו בדברנו על "רשת חברתית".

הטבע והחברתיות

אין ספק שההלם התרבותי, חברתי ואישי, ועמו השינויים החברתיים שמשרה הפייסבוק וכלי שיתוף רבים נוספים, ישנים יותר (כמו ויקי)⁴ וחדשים יותר (ווטסאפ למשל)⁵ הנו אמיתי ומשמעותי. עיקר הניסיון הפרקטי המצטבר מתמקד, איך לא, בלכס פלטפורמות שיתופיות לצרכי עשיית רווחים כלכליים, באמצעות הפצה, פרסום, והנגשת מידע פרסומי מותאם לקוח. מטבע הדברים מרחב זה מושך אליו אנשי מקצוע רבים, שכדי להצדיק את שירותם לציבור בתחום, לא פעם נסחפים למחוזות ספקולטיביים לא רצויים, ולשם כך רותמים לעזרתם מידע, ספקולציות ותאוריות, לחזק באופן מלאכותי את הטיעונים אודות החשיבות וחדשנות הרשת החברתית. לא שאין בכך חדש, אך לא בכיוונים שמנסים להביא זאת.

אם נביט במדרג האבולוציוני של החי, מהתאים, צמחים, יצורים ירודים ועד לבעלי החיים העילאיים, כולל האדם, נמצא שבהקשרים אבולוציוניים, רשת חברתית היא אופן ארגוני יעיל וחשוב להישרדות, רבייה ועוד. המאפיינים הבולטים של "רשת" אבולוציונית הם:

- (1) פעילות הקבוצה כולה כהתרחשות "ספונטנית" ולא מנוהלת. על פניו הקבוצה/ הלהקה/ הקן מתנהלת כישות חיה ואורגנית, אף שאינה מונהגת על ידי מפקדה/ ראש כמו במודל הארגוני של הפירמידה, ממש כמו אצל נמלים למשל ("לֵךְ אֶל נְמֶלֶה עֲצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וְחָכְם: אֲשֶׁר אֵין לָהּ קֶצֶין שְׂטֵר וּמִשָּׁל: "משלי ו', 6-7)
- (2) לכל פרט בקבוצה המתנהל ברשת שכזו, תפקיד מוגדר מאד, שנעשה במסירות מוחלטת עד מוות אם צריך, כי אין משמעות לפרט אלא לקבוצה כישות חיה. אגב, דוקא עובדה זו כשגויסה למבנה החברתי האנושי, רק הטילה הרס ושכול עצומים. חברה טובה יותר- ודאי שלא.
- (3) תקשורת כלשהי (ויזואלית, ריח, מישוש, אחר) בין פרטי הקבוצה/ הרשת, שמאחדת את הקבוצה ל"רשת"- ישות אורגנית אחת המנהלת את ענייניה בהישרדות, הגנה, תזונה, רבייה וכד'.

אך כאן מתחיל וצריך להסתיים המאמץ המיותר להקיש על סמך רשת חברתית מעולם החי והצומח, על מודל ההתנהגות החברתית האנושית רצויה. מחקרים דקדקניים בין [להקות דגים](#) (פחות אצל [להקות ציפורים](#), כי מחקר מפורט שכזה מורכב מדי טכנולוגית) הנעים בהרמוניה מופלאה כישות חיה אחת המורכבת ממיליוני פריטים, מסבירים במדויק את אופן התנועה, התקשורת המניעה את הלהקה, מה ומי משנים את כיוון התקדמות הלהקה (נעשה על ידי מספר פרטים מתוך הלהקה- אפרופו מודל רשתי שוויוני). אין ולא נמצא כאן שום מסתורין וודאי לא ספקולציות כמו "תקשורת קוונטית" ושאר ליהוגים מביכים מקצועית ועניינית.

ככל שעולים במדרג האבולוציוני אל בעלי חיים עילאיים, בניגוד למודל הרשת החברתית השוויונית האידיאלית, מופיעה יותר ויותר ההיררכיה, המנהיגות. הרעיון השאוב מקן נמלים "אֲשֶׁר אֵין לָהּ קֶצֶין שְׂטֵר וּמִשָּׁל", כבר לא עובד יותר, ויותר ניתן להבחין באישיות ייחודית

של כל פרט, וכנראה שוני וייחודיות זו, כולל מין (זכר או נקבה) או כפת גם קיום מבנה חברתי היררכי מובנה וברור, כשבראש קיימים הנהגה והובלה.⁶

גם בהתנהלות אנושית ישנן דוגמאות ל"רשת" חברתית ולא לארגון פירמידלי. אך דוגמאות אנושיות המובאים בהקשר של "רשת חברתית", אינן מעלות ואינן מורידות מעצם העניין, ומיותרות להבהרת תפקיד ומשמעות רשת חברתית דיגיטלית מקוונת. למשל, הדוגמא של אופן פעולת המחבלים האחראיים על אסון 11/2001 בארה"ב, בה הם פעלו בתאים מופרדים זה מזה, אינו מחדש דבר. ידוע מקדמת דנה, שרשת ביון מוצלחת מראשית האנושות עובדת כאשכול תאים, ולא בארגון פירמידלי – יתרון בולט להישרדותה. אין מכך בכדי ללמוד אודות הרשת החברתית בעידן הדיגיטלי, ועלינו לחפש את ההבנה במקומות אחרים.

לא כולם שווים, גם לא ברשת.

"כולם שווים ברשת" הוא משפט לא שלם וישגי במהותו, כי כולנו לא שווים, וכך גם לא ברשת. לכל אחד מאתנו אישיות ותכונות משלו, ולא יעלה על הדעת להתייחס לכולם כשווים. עידן "מכסחת הדשא" הבולשביקית בשם "שיוויון", שהותירה בחברה האנושית הרס פיסי ומוסרי נורא, רק בהיסטוריה הקרובה, המיישרת את כולם לגובה אחיד, רכוש ובגדים אחידים - פס מן הארץ! להכניס זאת בדלת אחורית באידיאולוגיה שגויה של רשת חברתית, זו טעות גדולה מדי כדי שניתן לאמירות לא אחריות כאלה לעבור מעלינו. זו פשוט חוסר הבנה מובנית של חברה, היסטוריה והטבע האנושי, ומכאן גם חוסר הבנה של מהו חינוך.

ברשת חברתית בכלל, ובדיגיטלית בפרט, כל אחד מופיע כתורם ו/או צורך מידע ברשת על פי תכונותיו האישיות הייחודיות לו. "כולם שווים" – הכוונה שווים בזכויות/ הרשאות שוות, אך מכאן ועד שהמורה והתלמיד, וודאי התלמידים עצמם, "שווים ברשת" - המרחק רב, כי לא זו מהות החינוך, גם אם חלקה נעשה ברשת החברתית. המורה מאפיין, מנהל, מנחה, מורה, מעניק הוראות, הנחיות ומוביל את תהליך הלמידה, ואחראי במידה רבה על התוצאות הלימודיות. התלמיד משתתף כלומד, גם אם זה נעשה באופן מורכב של תרומה משמעותית של מידע, סיוע לאחרים וכד', כפי שיפורט כאן בהמשך.

ארגון פירמידלי וארגון רשת

"מעבר פרדיגמה מארגון פירמידה לארגון רשת" – זו היא הצהרה יפה, שאין אחריה בסיס מוצק. מקדמת דנה מתנהלת החברה האנושית באמצעות קשרים, קישורים ובעצם כרשת מסועפת של אנשים המחוברים זה אל זה באופנים שונים. מה אנו מחדשים כשאנו אומרים שחברת העתיד היא "רשת" וחברת העבר היא "פירמידה"? התשובה לכך פשוטה- אנו מבלבלים בין הרשת הדיגיטלית שמאפשרת כיום שיתוף בהקפים שלא היו עד כה, לבין מהות הרשת החברתית - שהיא לב ההתנהלות האנושית משחר האנושות המוכרת לנו.

הכוונה במושג "ארגון פירמידלי" הוא, שיש מנהיג/ הנהגה, תחתיהם בסדר היררכי, מפקדים וחייילים בסדר יורד של סמכויות החלטה, עד אחרון העובדים בירכתי המחסן, כשכל אחד פועל במסגרת הסמכויות שניתנות לו מתוקף הרובד ההיררכי אליו הוא שייך.

"ארגון רשתי" – הכוונה למעין רשת של תאים, שכל תא מקושר לחלק/ כל תא אחר, באמצעות זרימת מידע הדדית ביניהם, אך עדיין לכל עובד סט סמכויות החלטה וביצוע אישי, שאין לחרוג מהם. אין זה מונע וודאי לא סותר, אפשרות תרומת כל עובד לארגון רחבה ככל האפשר, כולל משוב והקשבה, אפשרות התורם רבות לפעילות אופטימאלית של ארגון.

ארגון רשתי, בה כל עובד שווה בסמכויות ההחלטה והביצוע- **אינו קיים**, כי זמן חייו יהיה קצר יותר ממהלך שמש אחד להוכחת יתרונו המופתי על ארגון אנושי שקיים מקדמת דנה.

"אין היררכיה" זו טענה פשוט לא נכונה, כתוצאה מבלבול מושגים. גם ברשת חברתית בטבע יש, ועוד איך! הרי כוורת דבורים למשל, מנוהלת על פי מרשם מאד מסויים, אחיד לכל הכוורות באשר הן. לכל דבור ודבורה בכוורת תפקיד מאד מוגדר ומוגבל. יש זכרים שתפקידם להפרות את המלכה/ות בבוא העת. יש פועלות שבונות תא משושה בדיקנות מופלאה, מאכילות את הרימות, יודעות להעביר מידע לחברותיהן אודות אחו מלא צוף לא רחוק, מגנות על הקן גם במחיר חייהן. הכל נעשה על פי תכנון "מלמעלה". יש כאן תכנון, ניהול והיררכיה של הוראות מובנות ומועברות, גם אם לא במובן הפירמידלי השטוח שמנסים באופן פשטני מדי לייחס לחברה אנושית לא מפותחת ועדכנית דיה.

"בפרדיגמת הרשת כל אדם גם מקבל ידע וגם מוסר ידע (כל תלמיד הוא גם מורה וכל

מורה הוא גם תלמיד)... כולם בשביל אחד ואחד בשביל כולם."⁷

נראה שגם כאן חל כאן בלבול היוצרות מכוונות טובות: תפקיד התלמיד הוא ללמוד, לא ללמד, ודאי לא בשביל כולם, ואין כל צורך שכולם ילמדו אותו, ודאי לא כאלה שאינם מוכשרים לכך. אם תלמיד נתקל בבעיה ורוצה פיתרון/ הסבר קצר על תרגיל שנתקל במתמטיקה. את מי הוא יעדיף? את בני גורן או עצות טובות (במקרה הטוב) כאלה ואחרות מבני כתתו? כל "הלמידה של כולם את כולם" היא הצהרה פשטנית ולא צורך אמיתי, מעין מתודת למידה טובה, בתנאי שהיא מאד מוגבלת ומוגדרת, וודאי שאינה התחליף ללמידה המוכרת עד כה. פרט לכיף החברתי ואולי לערכים חינוכיים חברתיים, שאין לזלזל בהם, אם המטרה היא אכן לפתור תרגיל שנתקעתי, אז סליחה... בשביל מה אני צריך את כל הרעש החברתי הזה?

תפקיד מערכת החינוך להעמיד לרשות הלומדים מלמדים מיומנים, ולא להתחמק מחובה אלמנטרית זאת בשם וולונטריות חברתית, ואידאולוגיה חברתית כתחליף לחינוך. במילים אחרות – תפקיד וחובת החברה הוא לספק זכות לכל צעיר לחינוך מקצועי, ולא להתחמק מאחריות והשקעת משאבים ברעיונות שוליים שעל הנייר/ המצגת הם מאד משכנעים, אך אין בהם תחליף לחינוך. ממש לא!

“הלומד גם מלמד”

עוד בלבול היוצרות: למידה בדרך של הוראה לעמיתים היא בהחלט מתודה לימודית יעילה, בתנאי שהיא מוגבלת ומוגדרת מאד, ובשום פנים. היא אינה תחליף ללמידה, וודאי לא תחליף להוראה מאיש מקצוע לו זכאי כל לומד. שילוב של למידת אחרים בהקשר מסוים בהחלט נכון פדגוגית וראוי, אך אין לעשות מזאת אידאולוגיה. רשת חברתית איננה תחליף ללמידה משמעותית מובנית, מונהגת ומונחת, כמענה לצרכים לגיטימיים של הלומדים.

“כל איש חינוך הוא גם מנהיג חינוכי וקובע מדיניות”

אין מניעה עקרונית, גם לא בארגון פירמידלי, שאיש חינוך יהיה בין קובעי המדיניות, אך בתנאי שיהיה מוכשר לכך, רכש מספיק הבנה וניסיון, יבין את המערכת ויהיה בידיו די כלים ומידע כיצד לעשות זאת ומה לעשות. לא כל מורה / אחר מוכשר לכך בכל תנאי והקשר, ולכן אין לצפות שכל אחד שהוא חלק מהארגון החינוכי, יתרום למדיניות ולניהול בית הספר. גם אם נהיה מאד דמוקרטיים ורשתיים, הרי בכל מקרה, גם בקביעת מדיניות מישהו הרי צריך לקבוע, לפרסם וליישם בסופו של יום את כללי המדיניות, התנהלות ועבודה, ולא להשאיר זאת כאידיאל דמוקרטי באויר שלא מוביל לתכלית מעשית ומיושמת.

“כל תלמיד הוא בין קובעי מדיניות בית הספר”

אם למישהו נראה שתלמיד בכתה ג' או כתת גן חייב להיות במועצת המנהלים/ הפדגוגית של בית הספר, לקביעת מדיניות חינוכית, פתרון אתגרים פדגוגיים וכד' – זה בהחלט מובן, אך בואו נסכם שהיעילות של השתתפות זו צפויה להיות נמוכה מאד. מאין לילדים הכלים, הניסיון והתובנות לקבוע את אופן התנהלות ביתה ספר? רק בעצם היותם שייכים “לארגון רשתי?” הרי זה ניגוד גמור למהות החינוך, בה המבוגר, הבשל ובעל הניסיון מלמד, מעביר הלאה לדור הצעיר, וחוזר חלילה. כך גם אגב, זהו החינוך בקרב בעלי החיים העילאיים לפחות. אין זה אומר שהתחליף להשתתפות תלמידים בקביעת מדיניות, הוא ניהול אבסולוטי שאינו קשוב. ניהול מכיל מתאים בהחלט, משתף את האחרים בארגון, מקשיב למשאלות לב, אך מכאן ועד “רשת שוויונית” שכל תלמיד יהיה חלק מכל מרכיב בארגון – המרחק גדול מדי.

למידה ורשת חברתית

אחרי שניכשנו מעט מהשיח אידאולוגיות, תפיסות שגויות, אי הבנות, תאוריות וספקולציות לא הולמות את העניין, אפשר לדבר בקצרה על למידה ורשת חברתית.

ראשית יש להבין שאין ישות פדגוגית כזאת העומדת בפני עצמה “למידה ברשת חברתית” או “למידה שיתופית”. זה לא שיש למידה-א', למידה-ב', ולצידם יש למידה ברשת חברתית או למידה שיתופית.

למידה זו למידה, והשימוש במרכיב החברתי, שיתופי, הוא שימוש מסוים, בתמהיל גבוה או נמוך, אך אל נשלה את עצמנו שלמידה משמעותית/ עדכנית תיושם בעצם יישום למידה חברתית. פשוט לא.

למידה היא תיווך והסדרה. רשת חברתית "שוויונית" איננה התחליף ללמידה

למידה הינה קודם כל **תיווך** של בוגר מוסמך, מחנך, מורה – איש חינוך מנוסה למצוא דרכים להנגיש מידע וניסיון מועיל ללומד, כולל רכישת מיומנויות, אימון ושינון, על פי צרכי הלומד ויכולותיו והצרכים להתפתחותו התקינה. לצד זה קיימת למידה עצמאית, ניבוי וטעיה, למידה אגבית, בלתי פורמאלית, שגם זו זקוקה לחיזוק ותיווך, או שהיא עצמה כבר בפורמט של תיווך בהקשרים שונים. רשת חברתית, בה המידע זורם, מצוי, שקוף, איננה תחליף ללמידה, וזו ממש לא מטרתה ולא ייעודה בלמידה.

"**התלמיד יגיע לכל מידע שהוא צריך באמצעות הרשת**" היא אחת הסיסמאות שהצגתן החלקית שגויה אף היא. נגישות למידע היא תנאי הכרחי, אך ודאי איננה עדיין למידה. נגישות לכלל ספרי המתמטיקה (גם אם הם דיגיטליים), כלל המידע המדעי הנחוץ, תנ"ך ואחר – איננה עדיין למידה. התלמיד יונגש למידע, אישי או זה שנקבע על ידי האחרים, אך עדיין יכול להיות שלא יהיה לו מושג מה לעשות עם המידע הזה. עצם השוני האישי בין כל לומד ולומד, ההנעה שלו ללמידה, מידת הסקרנות, מיצוי היכולות וכישוריו, הצורך בהקניית מיומנויות למידה כדי שהלומד ישתמש במידע המגיע מהרשת, לא ישתנה אם ננגיש את הלומד ועמיתיו ללמידה, שישתמשו באינטראקציה בינאישית לצרכים שונים.

לשם התחלת למידה מקטנות, יש צורך בפיתוח כלי הבנה והטמעה בקרב הלומד, ותיווך של המורה בין המידע, ליכולת ההכלה ומאפייני הקליטה אצל כל תלמיד, תוך התחשבות והתמקדות באישיות הפרטית, ובהקשר האישי-סביבתי בו מצוי הלומד בכל יום, שעשוי להשתנות. חלק גדול מהלמידה יכול להיעשות גם באופן עצמאי, בהמשך שלבי ההתפתחות האישית של כל תלמיד, אך ככלל, זה הוא חלק מתהליך למידה רחב יותר, מובנה, מתוכנן מראש, מונחה ומנוהל על ידי המורה.

רשת חברתית היא אחד מהאמצעים היעילים, אך ודאי לא היחיד, להנגשת מידע רלוונטי ומיידי על ידי חברי הרשת, אך לא כלי שעומד בפני עצמו, אלא כרובד פעילות נוסף על תיווך מקצועי, אגינדה חינוכית המונהגת על ידי מורה ומנהיג חינוכי.

ניתן למשל להציג את מודל החיבוריות – ⁸Connectivism, המתאר הרשת הארגונית, במקרה זה בית ספר, מורכבת מצמתים, כשכל צומת היא לומד או מורה, ומספר וקיבולת ערוצי התקשורת בין הצמתים, כולל למידע מקוון, מציין את איכות ומשמעות הצומת. את הפירמידה הפשטנית כסמל העולם הישן המנוון- אליבה דחסידי הרשת החברתית האידאלית, ניתן להחליף ברשת של

צמתים/ תאים, אך עדיין המורה הוא המשמעותי, הבולט והחיוני ביותר עבור הלומדים, בנסיון, הנגשה, הנחיה ואחריות.

החינוך תמיד היה הווה ויהיה, בהיררכיה ומדרג חשיבות, ולא היעדר כל סמכות והיררכיה בשם "רשת חברתית" אידיאלית שלא קיימת, גם לא בשום תאוריה חברתית שמכבדת את המציאות ומכירה במגבלות האנושיות והתנהלות חברתית באשר היא.

למידה ב"רשת חברתית" – איננה תחליף ללמידה, אלא תוסף

למידה שיתופית היא מרכיב חיוני בכל למידה. הרשת החברתית על הבטיה השונים היא מרכיב, סביבה שיש לשלבו במערך למידה בתמהילים שונים בהתאם למטרת והקשר הלמידה. אין משמעות חינוכית-ארגונית-ערכית ל"למידה שיתופית" או "למידה ברשת חברתית" כפעילות העומדת בפני עצמה. הניסיון הנצבר כיום ביישום בפועל ברחבי העולם, מורה זאת בברור, וטוב יהיה אם נדע להקשיב ולהפנים, ולא לשאת לשווא סיסמאות וספקולציות לא מוכחות, שמתעלמות מטבע האדם, טבע החברה האנושי והמרקם שלה, ובעיקר – משאלות לב שאין להן בסיס.

נזכור שרשת חברתית היא תוסף, הארכה מבורכת לסביבה המאפשרת אינטראקציה בינאישית, שניתן באמצעותה להעביר, להחליף ולפרסם ברבים גם פרטי מידע שונים, בפורמט דיגיטלי כמובן.

אך אין זה תחליף להבניית עולמו של הילד, וודאי וודאי שאין זה חינוך!

ברשת חברתית הלומד מיישם בפועל פעילות חברתית ענפה, שחלק ממנה ניתן לרתום בשום שכל, גם לצרכי ללמידה, לאורך שעות היממה, ללא תלות במפגשים דוקא בשיעור בכתה הפיסית. פעילות חברתית שיתופית איננה נעשית רק ברשת חברתית, והניסיון היישומי מרחבי העולם מורה, בניגוד לספקולציות לא מוסמכות ולא אחראיות, שהאופן בו משתלבת רשת חברתית הוא בעיקר באינטראקציה הבינאישית והתנסויות חינוכיות איכותיות בהן הרשת היא חלק מסוים מהלמידה, כמו⁹:

- שימוש במקרובלוגים (טוויטר וכד') לדיווח, נוכחות, השמעת קול אישי, כולל בבלוגים באופן מאד מדוד ומבוקר. בניגוד להכרזות כלפי חוץ, הלמידה לא נעשית בציוצים, כי אנו חברה אנושית, לא להקת ציפורים, גם אם הציוצים הם חלק קטן מארגון הלמידה¹⁰ ובהחלט לא תחליף מלא לה!.
- רפלקציה וכתובת רשומות באמצעים שונים, שלא חייבים להיות כחלק מרשת חברתית דוקא, אך בהחלט ניתן לנצל גם לשם כך. וכזכור, רפלקציה טובה כמו "מה למדת/רכשתי/ צפיתי/ הרגשתי וכד'")¹¹, שניתן לעשות זאת גם בפייסבוק, היא חיונית ללמידה טובה, אך איננה תחליף ללמידה!
- דווחים להורים, ללומדים אחרים, לקהילה במה הכתה עוסקת וחווה¹². ניתן לעשות זאת גם כיומנרשת או כריכוז של הרבה מדווחים ברשת חברתית. אף שדיווח הוא חלק חיוני ומפתח מלמידה, הוא איננו תחליף ללמידה!
- הפניה לקריאה לתלמידי יסודי באמצעות מספר מיזמים חינוכיים קטנים שהמורה יוזמת עם הלומדים, גם באמצעות כתיבה / קריאה משותפת באמצעים שיתופיים שונים¹³.

- כחלק מלמידה פעילות כזו מבורכת ופורה, אך נשים לב למקום המורה בתהליך. בכל מקרה זהו פעילות לימודית, לא תחליף ללמידה סדורה!
- הצגת מידע בדרכי הדגמה הוראה שונים ביוטיוב או בפודקאסטים¹⁴. ניתן להטמיע זאת גם כמידע רלוונטי במרחב החברתי של הכתה.
- קשר בלתי אמצעי ושוטף עם המורה, עם היד על הדופק על האקלים הכתתי, במרחב שיתופי-חברתי בנוכחות מרכזית של המורה בו.
- חברויות ושיתופיות בין קהילות שונות באמצעות מרחבים חברתיים¹⁵. שוב, זה חיוני ותורם, אך אינו עומד כלמידה בפני עצמה.
- הכנסת מידע לימודי במיזמים שונים כמו לאנציקלופדיות מקוונות ומאגרים ייעודיים שונים.
- הצטרפות למיזמים שונים של שמירת בעלי חיים, סביבה וכד'.

כשאת אומרת "למידה חברתית", למה בדיוק את התכוונת?

פעילויות למידה שיתופית/ חברתית נתפסות במקרים רבים ככאלה, ללא הצדקה חינוכית. הכשל המרכזי הוא, שאין הבחנה של ממש, בין פעילות **משותפת** לפעילות **שיתופית**. בפעילות משותפת הלומדים יוצרים תוצר כלשהו באותו מרחב/ כלי/ שירות, אך הבנית המידע נעשית באופן אישי, או באופן בו האינטראקציה הבינאישית של הלומדים אינה משמעותית להבניית המידע, שאינו שיתופי, אלא משותף.

להלן מספר דוגמאות אוטנטיות:

- **"הילדים עשו מצגת שיתופית"** – יצירת שקופית במצגת, בה גם אחרים יוצרים שקופיות משלהם, איננה למידה שיתופית, למרות שהכלי הוא אכן שיתופי אך משמש במקרה זה ככלי משותף. כל ילד/ זוג מבנה מידע כלשהו בשקופית משלו, ובהיעדר שיח מבנה, זו אינה למידה שיתופית, לכל היותר פעילות משותפת.
- **"הילדים כתבו את דעתם בפדלט"** (padlet - שירות פתקים על לוח מקוון) - גם כאן במרבית המקרים אין החלפת דיעות ומידע. כל אחד מעלה את המידע שהוא חשוב לנכון. הלוח הוא משותף, אך אין כאן הבנית מידע שיתופית. נשים לב, שיש מקרים בהם קדם לפעילות דיון כתתי, כתוצאה מזה כתבו הילדים את דעתם, אך לא עולה על דעתם (וגם לא על דעת המורה) לקרוא דעות של אחרים ולהתייחס לכך בפעילות נוספת. ומכאן שאין זו למידה שיתופית, אלא לכל היותר משותפת.
- **"התלמידים אצלו לומדים אלגברה לינארית ב קורס MOOC"** // "לומדים נושאים מאקדמית קאן..." – זו בהחלט פעילות ראויה במסגרת למידה, אך זו אינה רשת חברתית ולא פעילות שיתופית. ללא התכוונות מיוחדת כחלק מהפעילות, למידה מרחוק איננה פעילות שיתופית, אלא פעילות משותפת (כולם עובדים על פעילות אחת - קורס/ נושא/ מטלה...). רק אם וכאשר הלומדים יחליפו/ יבנו מידע במשותף, וזה יהיה חלק

מהלמידה שלהם, ניתן להכניס זאת לקטגוריה של "למידה שיתופית" / "חברתית". במילים אחרות, זה שהלימוד הנו למידה מרחוק, ומסתייע בחומרים מהאינטרנט איננו הופך אותו ללמידה שיתופית/ רשת חברתית.

- **"התלמידים כתבו במסמך גוגל-דוק משותף"** – כתיבה משותפת איננה הופכת למידה למידה שיתופית. הקריטריון ללמידה שיתופית הנו הבניית מידע שיתופי, עיבודו והפקתו כתוצר שיתופי של מספר לומדים. צרוף מידע לתוצר אחד איננה למידה שיתופית, גם לא חברתית.

- **"התלמידים מסייעים אחד לשני בפתרונות להכנה לבגרות/ אחר"** – קבלת תשובות לתרגילים/ בעיות לימודיות על ידי חברים במרחב חברתי מקוון, איננה למידה שיתופית, ורחוקה מכך. עדיף שתלמיד יקבל מענה לצרכים כאלה על ידי מומחה מהתחום. ידוע האפקט ברשת החברתית של עודף רצון טוב - מקרים רבים בהם אחרים, מתוך תמימות ותחושת רצון לתרום ולתת, שנותנים מענה לימודי/ מידעי גם שאין להם מושג אודות הנושא, והמידע המתקבל הנו שגוי או חלקי, ואין בידי מקבל המענה יכולת להבחין בכך.

יש להפריד בין החברתיות- ערך חינוכי חברתי חשוב (בתנאי שהוא מיושם באופן מטבי כהלכה עם כללי התנהלות ברורים ומיושמים), לבין פעילות לימודית חברתית. לשם כך איש מקצוע צריך לעמוד על המשמר, לתת בעצמו מענה ללומדים, כמו גם לראות שמידע שניתן על ידי העמיתים ללמידה נכון וראוי לצרכי השואל.

אז מה זו, עם כך, למידה חברתית?

העקרון הוא פשוט, מוכר וידוע מקדמת דנה, אך קשה ליישום: למידה חברתית היא הבניית מידע שיתופית, ביחד, תוך דיאלוג ואינטראקציה שוטפת בין קבוצת הלומדים, חומרים, מקורות אנושיים ואחרים, כמו גם יצירה והפקה של תוצר שיתופי. למידה חברתית ממוסדת, היא חלק, מרכיב בתהליך למידה מובנה ומוסדר, עם התחלה, הגדרת מטרות לימודיות, הגדרת אמצעים ותוצרים ודרכי פעולה וסיכום הפעילות. כך גם בלמידה לא ממוסדת, שנעשית באופן אישי לצרכי התפתחות מקצועית ואישית, אפשר באופן משוכלל ומודע, כחלק מלמידה כזו, לרתום גם את הרשת החברתית, אך ודאי לא רק ולא תחליף ללמידה אחרת. הלמידה מתרחשת במפגשים פנים אל פנים, כמו גם במרחב מקוון מחוץ למגבלת מקום וזמן, בקבוצות ודיאלוג ועבודה אישית, כשהרשת משמשת את הפלטפורמה לאינטראקציה הבינאישית. לצורך המידע המצטבר, מיונו ואחסונו כמו גם הצגתו, משתמשים בכלים ייעודיים לכך. רשת חברתית איננה מקום לאחסון מידע, אלא למידע של הווה כמעט בלבד. פוסטים שמהווים מידע משמעותי, יומרו אף הם ליחידות מידע ויאחסנו בכלים ייעודיים לאחסון מידע, עם נקיטת כל האמצעים לנגישות קלה ואחזור נח, כי ככל שהפעילות החברתית גבוהה, הסיכוי שמידע חשוב ותורם יעלם גדל אף הוא. למידה חברתית, עם כן, מהווה מרכיב בהחלט משמעותי ונח ללמידה, אך לא מהווה תחליף לתהליך הלמידה המלא שהלומד חווה, יוצר, צופה ועושה.

בספרם **"מחברים"** ("Connected") של כריסטאקיס ופאלור¹⁶, מדגישים המחברים את הקשרים ההדדיים, שאינם רק חלק טבעי וחיוני מחיינו, אלא גם כוח שיכול להניע השפעה

חיובית. בדיוק כפי שהמוח מסוגל לעשות דברים ששום עצב לבדו אינו מסוגל לעשות, כך רשתות חברתיות עושות דברים ששום אדם בודד אינו מסוגל לעשות. גם אם לא מדובר דוקא על רשת חברתית דיגיטלית, כי הרי מדובר על טבע חברתי אנושי מובנה, חשוב להדגיש, שבהקשר הלמידה החברתית, יש לנצל את העובדה שחברתיות מסוגלת להשפיע על התנהגויות ותוצאות שיש להן משמעויות מוסריות והשלכות חברתיות, ומצד שני, קיימת ההבנה, שאנשים מסוגלים להכיר במגבלותיהם ולהתעלות מעל עצמם.

מורה טוב, שמבין את המשמעות האמתית של חברתיות, יכול וחיבב לרתום השפעת החברות, קודם כל לצרכי חינוך, ולא דוקא להיגרר להשפעות השליליות, גם לא בשם ספקולציות שטחיות של שוויון ואי-הררכיה ברשת - שחברה רשתית נוטה לשם, ללא יד מכוונת, מחנכת ובוטחת בדיעותיה, יכולתה ובמעשיה. ביכולתו להשפיע, לשנות עמדות ונורמות שליליות, ולהעצים אישית וחברתית את הכתה שלו באמצעות למידה חברתית מודעת והולמת.

האמצעים בהם משתמשים ללמידה החברתית, הם האמצעים הטכנולוגיים הקיימים, הנגישים, וודאי השירות המקוון שנועד ללמידה חברתית, ולא ביות של שירותים אחרים, שיהוו, בין השאר, גם ללמידה.

לכן גם יש לקיים הפרדה ברורה ומובהקת בין התנהלות חברתית שגרתית, שרובה איננה עניינו של סגל ההוראה, שכן זה מתרחש במרחב מחוץ לגבולות בית הספר, הפיזיים והחברתיים, לבין התנהלות הלימודית. היא מופרדת באמצעות כללי התנהלות ברורים, כולל אלה שמגדירים את סוג המידע, סוג האינטראקציה, סגנון האינטראקציה וכללי הפניה לעמיתים, למורה, לחומרים ולמקורות מידע אנושיים העומדים לרשות הלמידה.

הלמידה הייתה, הווה ותהיה למידה. שום טכנולוגיה, או "רשת לומדת" (ממתי רשת לומדת?), או ספקולציות אודות רשת חברתית אידיאלית, שאינה מתקימת בשום מקום ובשום הקשר, לא יהו תחליף לה. ■

תודה לדר' עידית אבני על הערותיה המועילות.

מקורות והערות

- 1 אבני ע. ורותם א. (2012-12) [מודל הוראה-למידה ברשת חברתית מאל"ף והלאה](#), מיזם מתקוונים לאתיקה
- 2 [רשתות עצביות](#), מה במח ומעליו, אתר למדעי המוח ונוירוביולוגיה, 2012
- 3 The new century of the brain, Yustle R. and Church G.M., Scientific American, Merch 2014.
- 4 רותם א. (2008). [שילוב למידה ועשייה פדגוגית שיתופית באמצעות ויקי Wiki](#) – .
- 5 רותם א. (2013/12) [ווטאפס – האם וכיצד ניתן להחזיר את השד לבקבוק](#), מיזם מתקוונים לאתיקה
- 6 וירגינייה מורל (ינואר 2014), [הביטו בהם ותראו אותנו](#), "אלכסון" מרץ 2014 (תרגום המאמר (Virginia Morell, Kingdom of Characters 01, 2014 Psychology Today
- 7 הכט י. (4201) [בזמן המהפכה](#), אתר ערי חינוך
- 8 רותם א. (2006) [עקרונות ויישום למידה שיתופית מקוונת – מודל החיבוריות](#), מיזם חינוך, הוראה למידה בסביבה מקוונת.
- 9 Vicki Davis (FEB. 27, 2014) [A Guidebook for Social Media in the Classroom](#), Edutopia.
- 10 [Learning and Sharing with Ms. Lirenman](#), (FEBRUARY 9, 2014) Social Media In Grade One? You Betcha!
- 11 [Last Week in Lab](#) (March 9, 2014) . NCS K4 STEMLAB
- 12 [Mrs. Yollis' Classroom Blog](#). ~Third graders learning and sharing together~ (3/2014)
- 13 Joli Barker (2014) [Fearlessly Global Projects](#)
- 14 Don Wettrick with Kevin, Grace, Eric and Tessa Leading Edge. [Sometimes the Greatest Lessons Aren't Part of the Lesson Plan](#). BamRadio
- 15 Michael Graffin (February 24, 2014). [Building Global Partnerships](#) – Part 2: Taking the Time..
- 16 "מחוברים" - ניקולס כריסטאקיס, גיימס פאולר, הוצאת מטר (2014)
[Connected: The surprising power of our social networks and how they shape our lives](#) - Nicholas A. Christakis, James H. Fowler